

**РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ
«Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»**

Ірина Володимирівна Андрусенко

науковий співробітник відділу початкової освіти

Інституту педагогіки НАПН України

м.Київ, Україна

Проблеми, що торкаються життєвих інтересів людини, так чи інакше пов'язана з екологічним станом довкілля. Водночас, який би вид чи галузь суспільної діяльності людини ми б не розглядали, вони мають антиекологічну спрямованість: сучасна наука і техніка, індустрія, сільське господарство, туризм, розваги тощо.

Нагальною потребою сьогодення є формування такого способу життя, який склав би основу довготривалого ощадливого розвитку людства. Зрозуміло, що науково-технічний прогрес, нові технології самі по собі не здатні подолати загрозу екологічної катастрофи, що нависла над планетою. Потрібна нова філософія, нова політика, нові моральні імперативи – зобов'язання кожної людини і людства в цілому. Загалом ідеться про таку систему цінностей, складову культурного світобачення, яка не залежала б від таких факторів, як економічні сплески чи занепади, зміна політичної влади тощо, у якій би захист і збереження природи вважались такою ж святістю як і саме життя.

Сучасна педагогічна теорія і практика, увійшовши у новий етап розвитку орієнтацій і цінностей освіти, потребує оновлення наявних засад організації навчально-виховного процесу початкової ланки. Постає необхідність реалізації екологічної компетентності, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства.

Водночас визначального значення набувають проблеми екологічної освіти, обумовлені необхідністю перетворення свого життя на безпечне, здорове, стабільне. Це стосується, зокрема, урочних і позаурочних організаційних форм діяльності, у межах яких передбачається формування екологічних умінь молодших школярів. Основні засади формування екологічних умінь закладаються в молодшому шкільному віці, який є найбільш сенситивним для розвитку відповідних розумових і практичних здібностей.

Із прийняттям Державного стандарту початкової освіти (2018р.) на екологічну освіту покладаються значні надії щодо формування нової генерації людей із екологічно відповідним мисленням, високою екологічною культурою, екологоцентричним підходом до створення умов для взаємин між людиною і природою. Це зумовило необхідність формування в учнів початкових класів екологічно доцільного способу життя, вироблення екологічних умінь, що є складником природознавчої компетентності.

Таким чином, екологічне вміння слід розглядати як складне утворення, пов'язане з реалізацією способів взаємодії з природними об'єктами, спрямованих на їх дослідження, ощадливе використання, створення умов безпеки та збереження. Екологічні вміння учнів є надбанням особистості, яке може формуватися наскрізно засобами різних форм організації. Однак зважаючи на прикладний характер таких умінь, найбільш сприятливими для реалізації цього процесу є інтегрований курс «Я досліджую світ» авторського колективу І.В. Андрусенко, Н.В. Котелянець, О. В. Агеєвої, в основу якого було покладено зміст природничої, здоров'язбережувальної, громадянської, соціальної, технологічної освітніх галузей та застосовано принцип інтеграції з метою всеосяжного розкриття взаємозв'язків і взаємозалежностей у природі.

Формування екологічних умінь учнів початкових класів постає цілеспрямованим систематичним процесом опанування теоретичним, практичним і аксіологічним компонентами. Теоретичний компонент становлять елементи знань, які засвоюються учнями у процесі вивчення тем навчальних предметів, наприклад, природознавства – «Корисні копалини», «Охорона

гірських порід», «Використання енергоносіїв людиною», «Роль людини у збереженні і поліпшенні ґрунтів», «Охорона води», «Ощадливе використання води у побуті», «Охорона повітря», «Ґрунти», «Значення природи для життя людини», «Охорона рослин», «Охорона тварин», «Збереження тепла й електроенергії у побуті», «Людина та її організм», «Запобігання захворювання», «Здоровий спосіб життя». Їх відображенням є обсяг, системність і міцність знань учнів про природні ресурси. Повнота, взаємозалежність і результативність операцій і дій ощадливого використання, охорони природних ресурсів, характеризують практичний компонент вміння. Аксіологічний компонент заснований на нормах і правилах ощадливого природокористування, його характеризує ставлення особистості до реальної дійсності. Становлення і розвиток компонента визначають екологічні мотиви діяльності учнів щодо ощадливого використання природних ресурсів: інтерес до процесу ощадливого використання природних ресурсів, усвідомлення цінності, відповідальність за використання природних багатств.

Екологічні вміння передусім пов'язані з ощадливим використанням природних ресурсів – води, ґрунтів, корисних копалин, тощо. У таблиці показана їх структура, що відображає сутність та особливості реалізація екологічної компетентності засобами інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Таблиця 1.

Структура екологічного вміння ощадливого використання природних ресурсів

Екологічні поняття	Теоретичний компонент	Практичний компонент	Діяльнісний компонент
Вода	Використання води людиною. Охорона води	Використання води у побуті; значення води для судноплавства; утворення ярів, ущелин та печер; учень розуміє важливість вивчення властивостей води для практичних потреб людини	Визначення потреби людини прісної води. Заощадження води

Повітря	Охорона повітря від забруднення	Учень пояснює значення кисню для життя людини; розуміє важливість вивчення властивостей повітря для практичних потреб людини; називає приклади практичного використання людиною знань про властивості повітря	Проведення дослідів для визначення забруднення повітря.
Ґрунт	Охорона ґрунтів від забруднення	Учень розуміє значення корисних копалин для людей та необхідність їхнього збереження; висловлює власне ставлення до корисних копалин та їхнього економного використання	Учень моделює життєві ситуації, вибирає допустимі форми поведінки, які не шкодять природі.
Корисні копалини	Використання корисних копалин у господарській діяльності людини	Учень розуміє значення корисних копалин для людей та необхідність їхнього збереження; висловлює власне ставлення до корисних копалин та їхнього економного використання	Збереження тепла та електроенергії у побуті. Учень моделює життєві ситуації, вибирає допустимі форми поведінки, які не шкодять природі
Природні енергоносії	Використання енергії Сонця, вітру та рухомої води людиною. Поняття про збереження тепла та електроенергії у побуті	Учень застосовує знання для охорони природи та збереження тепла і електроенергії у побуті	Заощадження енергії у побуті. Збереження тепла у побуті
Рослинний і тваринний світ	Охорона рослинного і тваринного світу. Державні заповідники. Ботанічні сади. Червона книга України. Заповідні території рідного краю	Учень характеризує роботу людини з охорони природи; уміє розмножувати рослини різними способами; оцінює свою роль в охороні природи; вплив людини на природу	Учень бере участь в обговоренні вибору оптимальних форм поведінки, спрямованих на збереження природи

Як бачимо з таблиці, екологічні уміння є компонентом змісту інтегрованого курсу «Я досліджую світ», що передбачає багатоконпонентну вмотивовану систему дій учня, здійснюваних в теоретичному, практичному і аксіологічному аспектах. Екологічні уміння постають однією з основ готовності учня встановлювати оптимальні відносини з довкіллям.

Одним із важливих завдань реалізації екологічної компетентності стало

розроблення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для учнів початкової школи, спрямованого на формування соціально активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства, позитивного сприйняття майбутнього.

Навчальний зміст інтегрованого курсу «Я досліджую світ» спрямований на реалізацію компетентнісного підходу, а також сприятиме розвитку особистості учня, формуванню соціальних, громадянських, екологічних та здоров'язбережувальних моделей поведінки та особливий своєю динамічністю у використанні учителем у побудові навчального процесу.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» закладає основи природничої, технологічної, здоров'язбережувальної освіти, які дають змогу дітям здобути життєвий досвід, що ґрунтується на сучасних досягненнях науки й техніки; створено умови для самовираження кожної дитини в її практичній творчій діяльності під час активного вивчення найпростіших законів створення предметного середовища з опануванням технології перетворення звичайних матеріалів.

Система вправ і завдань базується на практико-орієнтованій основі, характеризується багатofункціональністю, гнучкістю, різноманітністю, містить завдання різного рівня – від репродуктивного до творчого й органічно поєднує різні організаційні форми роботи (самостійно, в парах, в малих групах).

Особливо ефективні в початковій школі нестандартні уроки – урок-гра, урок-казка, конкурси, що відображають ідеї екологічного освіти.

Про ефективність урочної та позаурочної форм екологічного освіти свідчить підвищення інтересу учнів до накопичення життєвого досвіду, екологічно доцільного способу життя, охорони природи, а також цілеспрямоване використання знань і умінь природоохоронної діяльності.

Необхідним доповненням до основної форми виступають навчальні екскурсії, позаурочні роботи в куточку живої природи, на дослідній ділянці і в природі.

Екологічні екскурсії – це форма екологічної освіти, що представляє собою групове відвідування природних комплексів в природному середовищі або установ культури з освітньою просвітницькою метою.

Значним розвивальним потенціалом для формування екологічних умінь учнів володіють *навчальні проекти*. Проектна діяльність визначається як конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв’язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілепокладання, планування і здійснення проекту. Виконання проектів, максимально пов’язане із життєвими ситуаціями, є найкращим засобом самостійної діяльності учнів початкової школи, який стимулює пізнавальний, емоційний розвиток, зацікавлення, дає змогу індивідуалізації та диференціації навчання, розвиває творче мислення, зміцнює пізнавальну мотивацію, інтегрує набуті раніше знання, формує дослідницькі вміння.

Пізнавально-трудова діяльність учнів визначають узгодженість праці та екологічних умінь молодших школярів. Найбільш багатий спектр узгоджених зв’язків змісту праці та екологічних умінь надає робота з папером із вторинної сировини зібраної власноруч, оновлення старих речей, виготовлення м’якої іграшки, носової хустинки, вирощування рослин. Трудова діяльність на всіх етапах формування екологічних умінь мають чітке екологічне вираження в зрозумілих для учнів початкових класів. Ці перспективи безпосередньо чуттєво сприймаються учнями, вони можуть осмислити їх і, вносячи зміни в характер таких практичних дій, впливати на них.

Найкращих результатів у формуванні екологічних умінь учнів початкової школи можна досягти лише при правильному поєднанні урочної та позаурочної діяльності. Вони повинні бути поєднані між собою, доповнювати, вдосконалювати один одного, як показано у таблиці 2.

Таблиця 2.

Поєднання урочної і позаурочної діяльності молодших школярів

Урочна діяльність	Позаурочна діяльність
Побудова наукової картини світу і способів доцільної діяльності у навколишньому світі.	Розкриття ціннісно-смислових компонентів навколишнього світу і

	розвиток творчості учнів.
Засвоєння знань і способів їх застосування. Формування умінь і навичок, як універсальних способів діяльності та пізнання.	Розкриття особистих інтересів і схильностей, де освітні галузі – засіб їхньої реалізації.
Освоєння вікового нормативного простору.	Побудова простору саморозвитку.
Соціалізація дітей, формування соціально-адаптованої особистості	Індивідуалізація, формування особистості.
Опора на загальнолюдський досвід пізнання.	Опора на власний життєвий досвід учня.

У початковій школі поєднання уроків з позаурочними заняттями дозволяє, як правило, зробити це більш повно і різнобічно. Оскільки позаурочна діяльність є складовою навчального процесу, вона спрямована на досягнення спільної мети – засвоєння дитиною необхідного для життя в суспільстві соціального досвіду.

Позаурочна діяльність створює умови для набуття досвіду прийняття екологічних рішень на основі отриманих знань згідно зі сформованими екологічними вміннями, цінностями, підходами і орієнтаціями. Велика роль позаурочна діяльність в залученні учнів початкових класів до самостійної роботи, яку вони можуть проводити відповідно до темпу засвоєння, який їм більш властивий, що робить більш продуктивним процес формування екологічних умінь. При цьому учень може апелювати до досліду, короткочасного або довготривалого спостереження, дослідження зв'язків людини з природою завдяки світлинам, малюнкам, схемам. Все це робить дослідження докільця пізнавальним та цікавим.

Отже, інтегрований курс «Я досліджую світ» має на меті формування в учнів екологічно активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства, знань про сталий спосіб життя, формуванні сталих, екологічно доцільних звичок, позитивного сприймання майбутнього.